

تراژیدیا نفیسکاری کورد

سەبرى سلىقانەيى

دەستپېتىكا تراژیدىيى:

دەربارى وان سوحبەتىن كۆ كاك تەحسىن نافشكى د رۇژناما چاڤدىر دە كرىن، هندەك ژ خواندەقانىن عزىز پرسىيار ژمن كرن كا كەنگى ئەز دى بەرسقا وي دم، هندەكان ژى دقيان ئەو ب خوه بەرسقا وي بدن و هندەك نفیسکارىن ھەۋال ب حوكىمى نىاسىينا من دزانىن ئەز زوو ب زوو بەرسقا ھەركەسى نادم... ب ھەرحال، من نەشىا كۆدكى تىرى ل يى قىلا بدم، لەورا من بەرسف ندا. پرس نە كەساتىيە و ب ھىزا من ھەر نفیسکارەكى ھزر و زمان و قەلەمى خوه بۇ پرسىين كەساتى بكاربېتىت، ھينگى دى پى كىيم بت. وەك رۇماننېسىك، ئەز ژ ھەموو نفیسکار و خواندەقانان حەزىدكم و كاك تەحسىن نافشكى ژى تەۋا. دىارە من ژى هندەك ھزر و نىرین ھەنە و ئەز ئامادەمە ب ئازادانە موناقەشا ھەركەسەكى بكم ھەگەر وي ژى ھزرىن ھەزى دانوستاندىنى ھەبن، بەلى ئەز نەئامادەمە ب ھزرىن خوه موناقەشا (حەز و داخوازىن) چو كەسى بكم. زولمەكا مەزنە ھەگەر ئەم ھزران بەھىن بەرانبەر حەز و داخوازان. تو ب ھزرىن خوه دانوستاندىنى بکى، جودايە كۆ تو ب مەزاجى خوه دانوستاندىنى بکى. ھەگەر كاك تەحسىن نافشكى بەحسى پرسىگەرەك، قەبخوازى و ئاستەنگىن رۇمانى و ئەدەبىياتى، يان بەحسى فەلسەفى و رەوشەنبىرىيىن كربا و هندەك پرسىيار ئازىزدان، ھينگى جىدبىت من ب سوپاسىقە بەرسقا پرسىياران دابا ئەو ژى پىنځەمت بەرھەمدانەكا ئەپستەنلۇزى. بەلى بابەتى وي كەساتى بوب و ئەقە هندەك پرسىيار و گومانان دەربارى بوها، پەنسىپ، غايىت و ئەخلاقى نفیسکارىيى چىدكت. دىارە ھەركەس خودانى خوه و فەرھنگ و پاشخانەكا كەساتىيە و ل گۇر ھندى خوه پىشىكىش دكت. بلا ھەركەس دىرۈكە خوه بىنچىست، بلا ھەركەس ئازاد بت، بەلى بەرسىيار ژى بت. دېت گەلهك كەسان ۋۇلتىر خواندېت، بەلى چەند كەس دەفلەسەفا ۋۇلتىرى گەھشتىنە ب تايىەت دەمى دېيىت: "دېت رەئىي من و تە ژەھەف جودا بت، بەلى ئەز ئامادەمە بىم قوربان بتنى دا تو

رهئىي خوه بىشى؟! دېرتۇوکا (ھەقپەيچىنا تىياتىتىس) ده سوکرات دېيىت: " كو لىسر باتلى ئەز گوھى خوه بدم وان و نۇورها حدقىيى ۋەشىرىم، مۇستەحىلە. ژېرکو ياسايىن خوهداوندان ئەقە حەرامكىرييە" ، سوپاس بۇ كاك تەحسىن نافشكى، مالا وي ئافا. سلاف و حەزىزلىك من بۇ تەڭيا خواندەۋانىن ھىثرا و نېيىسکارىن ھەقبار و ھەۋzman ل ھەرم دەم و جەھەكى.

كى دنفيست و كى دخوونت؟

ئەف پرسىيارە گەلەك جاران دھىيە ئازراندىن. شەرت نىنە ھەر خواندەۋانەك نېيىسکار بىت، بەلى بەرئاقلى ژى نىنە ھەر نېيىسکارەك نە خواندەۋان بىت. ئەو ھېيل وەك بەرزەخىيە، بەردەۋام ھەردەۋو تىڭەھان ژ ھەقدەوو جودا دىكت. ھەر تاكەكەسەك، بەرى بىت خواندەۋان يان نېيىسکار، پرسىپەكتىيە خوه يا كەساتى دەربارى ژيانى و ھەبۈونى، ھەيە. ھەر مەۋھەك خوهدانى خوه و چەندىن زاتانە و ھەر زاتەكى رەھەندىن خوه ھەنە، و وەك كو سوکرات دېيىت" ھەر زاتەكى ھەست و ئىدراما خوه يا سەربخوه ھەيە".

نەخوه، ھەر مەۋھەكى مافى خوهگۇتن و دەربىرىنى ژى ھەيە. دەربىرىن ئازادى و رېزگەرنى دخوازىت، رېزگەرنى و پارازتن ل سەر ئەساسى بوهايىن سەرەكە يىن مەۋھەبۈونى. نېيىسکارى نە ب تىنى دەربىرىنە بۇ ھزر و نېرىننان ژېرکو ھەركەسەكى ھزر و نېرىن ھەنە، ھەركەسەكى ماف ھەيە، بەلى نە ھەركەس نېيىسکارە. بەلى چما ھەركەس بىتە دىكت بىنفيست؟ چما ھەرتىشت دھىيە نېيىسىن؟ ئايا ھەركەس قابىلە بىنفيست؟ ھەرتىشت قابىلە بېيتە نېيىسىن؟ دىارە ھېئ كولتۇورى سەرددەستان دۆرھەيلىن چاندا مە دىپلىن دىكت و نېيىسکارى جىدى باجا وي ددت. وەك كو دىار، نېيىسکارى بۇويە كولتۇورەك، بەلى چما خواندىن نەبۇويە كولتۇور؟ ب ھزرا من، خواندەۋانەكى ئېخسىر دەمى دنفيست، چىتىرە ژ جىشەكا نېيىسکارىن ئازاد دەمىن نەخوين. د قورئانا پىرۇز دە خوهدايى مېھرەبان ب قەلەمى سووند خوارىيە، سىيىسىد و دوانزدە جاران بەحسى (قەلەم، پەرتۇوک، نېيىسکار و نېيىسکارىيىن) كىرىيە، بەلى كى دخوونت؟ دۆرھەيل مە ترازيكۈمىدىيە: مە خواندەۋان ھەنە نانفيست و خۆزى بىنفيست، بەلى مە نېيىسکار ژى ھەنە ناخوون، خۆزى بخوون.

ن菲سکاری چیه؟

ل کوردستانی هندهک کەس هەنە دبىژن ن菲سکاری ن菲سینا پەرتووکان، ن菲سکار ژى ئەوھ يىن پەرتووکان دن菲ست. ھەروەك تو بىئى چو كەسى سترانەك گۆتى، ئەو ھونەرمەندە! چو كەسى بانگ بدت ئەو مەلايە! چو كەسى دەرس گۆتن ئەو مامۆستايە و...ەتد! ئەف شەرمزارىيە بۇ دىرۆك و فەلسەفە و رەوشەنبىرييا مەۋەقىتىيى، بىسەردەبرنا زاتى مەۋەقىتىيى كوردى و دى زيانەكا مەزن گەھىنت نەشى داھاتى ژېرکو ل گەل دەمى دېت كولتوور، گۈنەھەكا مەزىنە و ھەركەس تەحەمولا بىرپەرسىيارىيە وى دكت. لايەنى ھونەرى و ستاتىكى و (ئافراندىن وەكى غایيت) و (فانكسيون وەكى ماھىيەت) نە ل ھزر و بىرە. لۇنجىنۇس دبىژت: "ن菲سکارى داشىت ن菲سکاران بلند بىت ھەتا رادى خوداوهندان، وان ھان بدت ل دوووف نەپەنى و ماھىيەتا ھەبۈونى بىگەرن، بوهايىن وى بىسەلمىين ئەفچار بىارىزىن. ن菲سکارى مەزن ب رىزا خوداوهندەكى يە، ئەف گۆتنە ھېڭىزىيە بىت ئىستىگەها تىرامانى بۇ مە، چونكى وى بەحسى دەم و دەقەرەكە تايىيەت نىنە. سارتەر دبىژت: "ن菲سکار نە ن菲سکارە چونكى دەربارى تىستان دن菲ست، بىلى ن菲سکارە چونكى ب رىكىن تايىيەت دەربارى وان تىستان دەزىرىنت و دن菲ست". مامۆستا (قەيسەر) ل كۆلىڭ ياساىيىن ل دەشكىن گۆت: "ئەمەن ياساناس ھېڭانە دونيا ھەمى بەزنا خوه بۇ مە بىتەويىنت، بىلى ب تىنى مەۋەقىن ئەدېپ ھېڭانە ئەم بەزنا خوه بۇ وان بىتەويىن" گۆتنا وى تىرى حىكمەتە...! ن菲سکارى ل كوردستانى بۇويە جەنپەرەپەرسىyar و گومانى. دېت ن菲سکار دەربىرىندرى دەرد و ترازيدييە ھەيى بىت، بىرپەرسىيارى ئەخلاقى يى سەرددەمى خوه بىت، ئافاكەزى پەيامەكا ئەپسىتمى و بەرھەمدار بىت. ئەو فانكسيونا (وەزىفەت) مەۋەقىتىيە ن菲سکار. بىلى تو بىرى ن菲سکارى كوردى ئەو فانكسيون ب جەھەنباشت؟ ب ھزرا من نەشىيە ژېرکو دووربۇونەك پەيدابۇويە و ئەو دووربۇون نە قودرتىيە، نە خوھزايىيە و نە سودفەيە ژى. بىلى رىاكسيونە (بەركارە) بۇ رەفتار و ھەلۋىستان، بۇ داخستندا زاتان، بۇ ئاستى ئافراندىنى، بۇ مىتۆدىن سەرەدەرکەرنى ل گەل پەسان. ژېر وى دووربۇونى پەۋەسەيا ن菲سکارىيە بۇويە كەريارەكا سادە ل جەھەن و دەمەكى نە سادە. چارە ژى د نىزىكبۇونى دە يە. نىزىكبۇون ژى ژ باوھرىيە كەسى ن菲سکار دەست پى دكت. نىزىكبۇون دېت ب واتەيا ھزرى، مەعرىيفى، فەلسەفى و ئەخلاقى بىت.

پرسیار: چما نفیسکاری کورد دووره و بى پەیوهندى مايە؟

بەرسەت ھندهک پرسیارین دى دخولقىنت: كى د بنيات ده ئەو پەیوهندى چىكىرىيە؟ ئەرى چىكىرنا پەیوهندىيى ل گەل خواندەۋانان ب رىكا ھزرى، مەعرىيفى و فلسەفى بۇويە، يان ب رىكا ھندهک تىكىستىن رۆژنامەگەرى ژبۇ ھندهک مەخسىدىن بچۈوك ھرووک: پاداشت، نمايشا ناف و وينى نفیسکارى؟ ھەگەر ل سەر ئەساسەكى ھزرى، مەعرىيفى و فلسەفى بىت، نەخوھ چما و چاوا ئەو پەیوهندى ب دوماهىك ھات؟ نفیسکار دكارت ب ئاوايەكى رۆزانە تىكىستەكى بىنچىست و بەلاق بكت، بەلى دوور نىنە ئەو تىكىست مەودايى بىيانبۇون و ھاقيبۇونى دنابېرا وي و خواندەۋانى ده فەھتر بكت، پرس نە پرسا ناف، وينى، يان ئىغىتىسابكرنا كاغزىئىن سېپىيە ب نافى تىكىستى، بەلى پرس پرسا رەوشەنبىرى، ھزرى و ئەپىستەمۇلۇزىيە. د دووربۇونى ده، پرسا ئىيدىاعى و دامەزراىندىنى ژبىيركىرى دەيىنت. ھەروهسا پرسا بەرپرسىيارىيىا سەرەكى يا نفیسکارى ئەو ژى بەشدارىكىن د چىكىرنا ھزا خواندەۋانى ده، ژخوھ پرسا سەركەقىنا بەرھەمى ناھىيە ئازراىندن چونكى بەرھەمى سەركەقى ب ئەخلاقى قە گرىيدايىھ، لى تو بىئىرى ئەخلاقى نفیسکارىيى سىنۇرىن پرس و بەرژەوهندا كەساتى بەزاندېت؟

نفیسکارى کورد مەرۆقەكە و هەتا رادەكىن ھەست ب دۆرھىلى خوھ دكت، ل دووف شىانىن كەساتى دەربىرىنى ژ دلسۆزىيَا خوھ دكت، لى ئەفە عاتىفەيە. بەلى نفیسکارى پىر ھزرە، تەئەمولە، زەين و زانىنە. لەورا ھەست و دلسۆزى نابن مەھانە بۇ لاوازىيَا رۆلى نفیسکاران. چما نفیسکار ب كارىن مەزن رانابت بۇ نموونە سازكارىيىا ھزرى؟ ئەزمۇونا نفیسکار كورد نە ئەزمۇونەكა نۇو يە ل جىيەنانى. ئەو ژى وەك ھەر نفیسکارەكى دى يە ل قى جىيەنانى، بەلى وەك وي ناخوونت، وەك وي ھزا خوھ بكارناھىنت، وەك وي دەربىرىنى ژ بۇويەران ناكت، وەك وي پرسىن خوھ سەرەدەر ناكت و ئەرك و مافىن خوھ (وەك پىدەپ) ژ ھەف ناسناكت. نفیسکارى کورد پىدەپ ب گوھۇرىنى ھەيە و ھەر گوھۇرىنىكە ھەبت ب يۇتۇپىياين دەست پى دكەت. يۇتۇپىيا ژى ئەوه كو تو بكارى ل بەرانبەر دۆرھىلى، دۆرھىلەكى دى بخولقىنى. گرنگە ئەم ژ

ئەزمۇونا خوه، ژ دىرۈكى خوه، ھەروەسان ژ ئەزمۇون و دىرۈكى مللەتىن دى ژى فېر بىن. بۇ نموونە، ل فەنسا ھندەك ئىنسىياتىش ژ نقىسكارىن نۇوخواز و لىپرال پەيدابۇون، ل بەرانبەر نقىسكارىن كلاسيك راوهستيان. نقىسكارىن كلاسيك باوھرى ب گوھۇرىنى ھەبۇون بەلى ژېر بەرژەوەندا خوه پراكتىزە نەدكىن، ھەلويىتىن وان بەرانبەر پرسىتىن زىندى نەگۈنجاپى بۇون. سېيھە كۆ پرۆسەسا نقىسینى مەۋقۇن خواندەقان ھشىيار بىكت، بەلى نقىسكار ب خوه د خەوەكا گرمان دە بىمىن. نقىسكارىن كلاسيك ئىنكارا نۇوخوازىيى نەكىن ھەرچەندە بەرەنگار بۇون، بەلى بەھرا پىر ۋيان نۇوخوازى سەركەشقىنى بىسەلمىنت ژېر دوو سەدەمان: ئىك؛ دا كۆ بىت بەردەوامى بۇ بزاڭا وان و ئەقە بوھايى بزاڭى دىار دىكت. دوو؛ دا كۆ سىفەتا كاملاڭ بۇونى بىت كەساتى و ئەزمۇونا وان. ل دەستپىيەكى سەدى بىستى، پرانييما نقىسكارىن فەنسا بورۇوازى بۇون، ھايى وان ژ بایىن فەلەكى نەبۇو، ب پرسىن كەساتى فە مژۇول ببۇون دوورى پرسىن جەڭ و دەولەتى. ل وەلاتەك وەك ئىنگلستانى نقىسكاران سەرىن خوه كرېبۇون د ناڭ پېن خوه دە و ھەگەر جارەكى ژ جاران د جقاتەكى دە گەھشتىبان ھەقدۇو، دا دەمى خوه ب سوھبەتىن ژىنكان و نوكتان فە بۆرىن و نقىسكارىن باش ژى د ناڭ دە، ب تىنى دا بەحسى شىرىنچ و سوياربازىيى كىن، ژېر كۆ ھەردۇو ئارەزۇويىن دەستەلەتى بۇون. پاشى، وەك ئالىھەرناتىش، بزاڭا سۇریالى ب دەستى ئەندىرى بىرۇتۇن و ھەۋبىرىن وى ھاتە دامەزراىدىن. راستىيَا وى بزاڭى ئەو بۇو، كۆ گوھۇرىنى بىئىخىن د مەۋىييان دە. بىرۇتۇنى و ھەۋبىرىن وى ھەولدان مفایى ژەزمۇونىن دىرۈكى د بوارى ئەدەبىيات، سىياسەت و سۈسىيەلۈزۈ دە وەربىگەن. ئەو ب ھۇورىبىنى ل سەر ھندەك پرسان راوهستيان، بۇ نموونە پرسىيارا ماركس: "ئەم جىهانى بگوھۇرن؟"، يان پرسىيارا ئارتىرى رىمبادى: "ئەم ژيانى بگوھۇرن؟"، بەلى پرسىيارا من بۇ نقىسكارى كورد ئەقە يە: "ئەم چ بگوھۇرن؟".